

Plakans A. A Concise History of the Baltic States. – New York: Cambridge University Press, 2011. – 472 p.: ill. (*Plakans A.* Baltijas valstu īsā vēsture)

Mēs esam jau gandrīz pieraduši pie tā, ka ārvalstu autoru grāmatās, kurās vairāk vai mazāk detalizēti tiek aprakstīta Latvijas vēsture (kāds tās periods, atsevišķa tēma, problēma), parasti var atrast bezgalīgi daudz kļūdu, neprecizitāšu, atklātu falsifikāciju. Turklāt šīs nepilnības “klejo” no viena izdevuma uz citu. Dažkārt to pamatā ir **ideoloģiski apsvērumi**, dažkārt – **nevēlēšanās** iepazīties ar mūsdienu Latvijas historiogrāfiju, jo pietiekamā skaitā ir izdotas grāmatas svešvalodās par visdažādākajām mūsu valsts vēstures

problēmām. Tas vienlīdz attiecas gan uz vairākiem Krievijas Federācijā, gan ES valstīs un ASV izdotajiem darbiem.

Šoreiz manā priekšā ir grāmata, kuras autoram vismazāk var pārmest “ideoloģiskos aizspriedumus” vai to, ka viņš nezina mūsdienu Latvijas historiogrāfiju. Andrejs Plakans to lieliski pārzina, tāpat kā Lietuvas un Igaunijas zinātnieku darbus.

Domāju, nekļūdišos, ja pateikšu, ka šī grāmata ir pilnīgi loģisks etaps A. Plakana zinātniskajā darbībā. 1995. gadā Hūvera institūta sagatavotās grāmatu sērijas “Nacionalitāšu studijas” ietvaros nāca klajā A. Plakana pētījums “Latvieši. Īsā vēsture”.¹ Bet divus gadus vēlāk sērijā “Eiropas vēstures vārdnīcas” iznāca šī paša autora “Latvijas vēstures vārdnīca”² (otrais izdevums 2008. g.). Šoreiz Kembridžas Universitātes plašajā sērijā “Kembridžas īsās vēstures” ir publicēta A. Plakana grāmata “Baltijas valstu īsā vēsture”. Lieki būtu teikt, ka autora priekšā bija ļoti grūts uzdevums – ne vienkārši izklāstīt vienā grāmatā Latvijas, Lietuvas un Igaunijas vēsturi, bet veidot vienotu reģiona vēsturi, kura pēc sērijas veidotāju idejas varētu kalpot kā mācību līdzeklis augstskolu studentiem, tāpat arī kā lasāmgrāmata vēstures mīlotājiem, ceļotājiem un biznesa cilvēkiem.

Autors apraksta norises ļoti plašā periodā – no pirmajām cilvēku apmetnēm reģionā līdz mūsdienām. Materiāla izklāsts kļūst detalizētāks, tuvojoties pēdējo notikumu aprakstam. Nenoliedzami, zināmas grūtības A. Plakanam sagādāja materiāla periodizācijas problēma. Grāmatā ir deviņas nodaļas, kuru nosaukumi atspoguļo attiecīgā perioda pamattēmas. Pirmā nodaļa aptver laikposmu līdz 1200. gadam un stāsta par Baltijas jūras austrumu piekrastes iedzīvotājiem; otrā nodaļa par periodu līdz 1500. gadam apraksta

¹ *Plakans A.* The Latvians. A Short History. – Stanford, California: Hoover Institution Press, 1995. – 257 p.

² *Plakans A.* Historical Dictionary of Latvia. – Lanham, Md. & London: The Scarborough Press, Inc., 1997. – 192 p.

“jauno kārtību”; trešā nodaļa “Jaunās kārtības “jaunās kontūras”” aptver divus gadsimtus un noslēdzas 1710. gadā; ceturtā nodaļa “Hegemonijas iedibināšana: piekraste un cariskā Krievija” aptver periodu līdz 1800. gadam; 19. gadsimts ir dalīts divās nodaļās (robežlīnija – 1855. gads) – “Reformējot un kontrolējot Baltijas piekrasti” un “Piecas pārveidojumu dekādes” (līdz 1905. gadam). Trīs nodaļas ir veltītas Baltijas valstu 20. gadsimta vēsturei: “Valstiskums un nemierīgie laiki (1905–1940)”, “Impēriju atgriešanās (1940–1991)” un, visbeidzot, “Atgriešanās Eiropā (1991–)”. Izteikšu pieņēmumu, ka ne visi vēsturnieki piekritīs tieši šādām hronoloģiskam dalījumam. Mēs esam pieraduši, ka Baltijas valstīs izdotajās grāmatās (t.sk. Latvijas, Lietuvas un Igaunijas vēsturnieku kopdarbā “Baltijas valstu vēsture”³) noteikti tiek īpaši izdalīts periods no 1918. gada līdz 1940. gadam, kad veidojās un attīstījās trīs neatkarīgās valstis – Latvija, Lietuva un Igaunija.

Runājot par 20. gadsimta vēstures norišu atspoguļojumu grāmatā, gribētos īpaši uzsvērt, ka A. Plakanam izdevies ļoti sarežģītus procesus aprakstīt tā, lai lasītājs **saprastu**, kas un kāpēc tieši tā notika trīs Baltijas valstīs. Turklāt teksts nav pārblīvets ar skaitļiem, uzvārdiem, datumiem un nosaukumiem. Autors neizvairās no jutīgām, Baltijas valstis neviennozīmīgi vērtējamām, politizētām tēmām un skaidro tās bezkaislīgi, bet ne vienaldzīgi, cenšoties, lai lasītājs izprastu problēmu, un neuzspiežot savu viedokli. Aprakstot Baltijas valstu iedzīvotāju etnisko sastāvu un nacionālās attiecības starpkaru periodā Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, A. Plakans atzīmē šīs problēmas gan ārpolitiskos, gan iekšpolitiskos aspektus un uzsver, ka multikulturālisms reģionā pieņēma “drīzāk līdzās pastāvēšanas nekā integrācijas formu” (316. lpp.). Šai tēzei pilnībā var piekrist.

Iepriecina tas, ka grāmatas autors atradis vietu, lai ieskicētu, kā Padomju Latvijā rakstīja (faktiski falsificēja) vēsturi marksisma-ļeņinisma-staļinisma garā, ieskaitot šķiru ciņu kā vēstures virzošo spēku, 1940. gada sociālistisko revolūciju, proletariāta diktatūru utt. (366., 367. lpp.).

Ar zināmu piesardzību lasīju grāmatas “Baltijas valstu isā vēsture” pēdējo nodaļu, kurā aprakstītas pēdējo 20 gadu norises Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. Gribētu īpaši uzsvērt, ka A. Plakans mierīgi un nosvērti raksta gan par sasniegumiem, gan neveiksmēm un problēmām. Pie pēdējām, neapšaubāmi, pieskaitāmas starpnacionālās attiecības. Autors uzsver, ka tās ir īpaši aktuālas Latvijā un Igaunijā (444. lpp.). Domstarpību pamatā ir arī dažāds 20. gadsimta vēstures norišu vērtējums, īpaši tas attiecas, kā pareizi atzīmēts grāmatā, uz Otrā pasaules kara notikumu un padomju perioda uztveri (445. lpp.). Ja es pareizi sapratu, tad A. Plakans, runājot par mūsdienām, pasaka (ļoti maigi, “caur puķēm”), ka Latvijai un Lietuvai (Igaunija to ar zināmiem panākumiem dara) līdz šim tā arī nav izdevies spīlgti un pārliecinoši “ieiet Eiropā” (nav runa par Eiropas Savienību), parādīt sevi pasaulē, kļūt atpazīstamām. Jā, “savā čaulā” atrasties ir daudz vienkāršāk nekā atklāti parādīt sevi visai pasaulei.

Diemžēl grāmatas autoram nav izdevies izvairīties no kļūdām. Tās ir saistītas ar 1949. gada marta deportācijām no trīs Baltijas valstīm. A. Plakans raksta, ka “1948.–1949. g. aptuveni 40 tūkst. cilvēku tika deportēti no Lietuvas uz dažādām Sibīrijas vietām, un 1949. g. martā aptuveni 40 tūkst. no

³ Sk.: Baltijas valstu vēsture: Mācību līdzeklis. – Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. – 222 lpp.

Igaunijas” (368. lpp.). Skaitliski lielākā deportācija Lietuvā notika 1948. gadā, kad izsūtīja vairāk nekā 40 tūkst. cilvēku, 1949. gadā izsūtīto skaits pārsniedza 30 tūkst., kopā tas veido vairāk nekā 70 tūkst. cilvēku. Savukārt no Igaunijas 1949. gada martā izsūtīja nedaudz vairāk par 20 tūkst. iedzīvotāju.⁴

Savukārt, runājot par 1941. gada jūnija deportāciju no Baltijas valstīm, A. Plakans min konkrētu izsūtīto skaitu no Latvijas – 15 424 cilvēki (347. lpp.). Tiešām šis skaitlis ir dots izdevumā “Aizvestie”.⁵ Taču tajā līdzās 14. jūnijā deportētajiem iekļauti arī tie līdz šim datumam arestētie Latvijas iedzīvotāji, kuru ģimenes izsūtīja. Tas nozīmē, ka reāli 14. jūnijā deportēto skaits ir mazāks. Kaut gan šinī gadījumā tā nav A. Plakana kļūda. Viņš pilnībā uzticējies “Aizvesto” saraksta veidotājiem. Ar nožēlu jākonstatē, ka, neraugoties uz publicētiem izsūtīto sarakstiem, mēs nezinām konkrētu 1941. gadā 14. jūnijā no Latvijas izsūtīto skaitu.

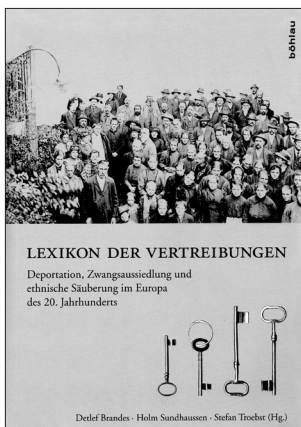
Grāmata ir ilustrēta, tajā ievietotas vairākas kartes. Izdevuma beigās dots lasīšanai ieteicamo grāmatu saraksts. Diemžēl tajā nav atrodami tie izdevumi, kuri ir publicēti angļu valodā Latvijā. Domājams, autoram bija savi apsvērumi, kāpēc viņš to nav izdarījis.

Kopumā vērtējot, grāmatas autors ir ļoti veiksmīgi ticis galā ar bezgalīgi sarežģīto uzdevumu – iepazīstināt ārzemju lasītājus ar trīs Baltijas valstu (Baltijas piekrastes) vēsturi no vissenākajiem laikiem līdz mūsdienām. Bet Andreju Plakanu var vienīgi apsveikt ar lieliski paveikto darbu.

Irēne Šneidere

⁴ Sk.: *Strods H.* PSRS Valsts Drošības ministrijas pilnīgi slepenā Baltijas valstu iedzīvotāju izsūtīšanas operācija “Krasta banga” (“Priboj”) // Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata: Genocīda politika un prakse. – Rīga, 2000. – 178. lpp.

⁵ *Aizvestie.* 1914. gada 14. jūnijs. – Rīga, 2001. – 804 lpp.

Lexikon der Vertreibungen.
Deportation, Zwangsausiedlung und ethnische Säuberung im Europa des 20. Jahrhunderts / Herausgegeben von Detlef Brandes, Holm Sundhaussen, Stefan Troebst. In Verbindung mit Kristina Kaiserová und Krzysztof Ruchniewicz. Redaktion: Dmytro Myeshkov. – Wien; Köln; Weimar: Böhlau Verlag, 2010. – 801 S. (Piespiedu migrācijas enciklopēdija. Deportācijas, izraidīšanas un etniskās tīrīšanas 20. gadsimta Eiropā / Sastādītāji:

Detlefs Brandess, Holms Zundhauzens, Stefans Trebsts.
Sadarbībā ar Kristīnu Kaizerovu un Kšištofu Ruhņeviču.
Redaktors Dmitro Mješkovs)